

Łukasz Jędrzejski

<https://orcid.org/0000-0002-2632-9117>

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

Obraz Ligi Kobiet na łamach prasy dla kobiet w okresie gomułkowskim (1956-1970)

Słowa kluczowe: prasa dla kobiet, Liga Kobiet, Polska Rzeczpospolita Ludowa, Władysław Gomułka, propaganda, system prasowy, wybory

Streszczenie

Artykuł ma na celu przedstawienie propagandowych obrazów Ligi Kobiet największej i najpopularniejszej organizacji kobiecej w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej. Cezury czasowe przyjęte do przeprowadzenia procedury badawczej obejmowały lata 1956-1970 i wyznaczone były przez okres sprawowania funkcji I sekretarza Komitetu Centralnego przez Władysława Gomułkę. Prasa dla kobiet (dedykowana płci) była elementem systemu medialnego Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej. W toku eksploracji tematu spożytkowano artykuły poświęcone działalności Ligi Kobiet na łamach „Kobiety i Życia” i „Zwierciadła”.

Wprowadzenie

Prasa w powojennej Polsce odgrywała znaczącą rolę w kształtowaniu poglądów opinii publicznej. Szczególnie istotną rolę w ówczesnej rzeczywistości politycznej pełniły tygodniki, których redakcje mogły poszczycić się gronem wiernych i aktywnych czytelników, często wchodzących w interakcje z zespołami redakcyjnymi poprzez kontakty z redakcjami, na przykład w formie listownej. Prasa była również przedmiotem analiz podejmowanych przez partyjno-państwowych decydentów¹. Medioznawca Tomasz Mielczarek trafnie skonstatował, iż czasopisma służyły też krystalizowaniu niektórych aspektów polskiej odmiany marksizmu-leninizmu.

¹ W Komitecie Centralnym PZPR powołano Wydział Prasy i Wydawnictw.

Jerzy Putrament sugerował nawet, że pełniły one funkcje substratu politycznego².

Ważnym segmentem systemu prasowego w powojennej Polsce stał się zbiór periodyków nazwanych dla potrzeb niniejszego artykułu prasą dedykowaną płci. Wyodrębniona grupa tytułów swym zasięgiem obejmowała ogół tygodników, dekadówek i miesięczników przeznaczonych dla kobiet³. Celem prezentowanego tekstu jest przedstawienie obrazu prasowego największej, organizacji kobiecej w powojennej Polsce jaką była Liga Kobiet⁴. Propagandowe obrazy formułowane na łamach prasy dla kobiet zawierały w sobie dwie konstytutywne funkcje językowego obrazu świata. Były to funkcje interpretująca i regulująca. Pierwsza z nich miała na celu wyjaśnienie prawideł rzeczywistości społeczno-politycznej, w której przyszło funkcjonować kobietom po zakończeniu II wojny światowej. Druga miała za zadanie stymulować do działania w otaczającej rzeczywistości. Tym samym na łamach prasy dla kobiet, w obrazach formułowanych w odniesieniu do działalności Ligi Kobiet kumulowały się dwa przejawy aktywności działaczek: myślenie i działanie⁵. Prasowa projekcja obrazów działalności Ligi Kobiet posiadała podłoże o charakterze historycznym, ale ukształtowanym również pod wpływem działaczek organizacji kobiecych. Medialny obraz Ligi Kobiet prezentowany na łamach periodyków kobiecych stanowił kompilację perspektywy historycznej i bieżącej oceny rzeczywistości politycznej⁶. Prasowe obrazy Ligi Kobiet prezentowane były w ramach obowiązującego ówczesnie dyskursu politycznego. Tworzono w nich ideał

² T. Mielczarek, *Od „Nowej Kultury” do „Polityki”: tygodniki społeczno-kulturalne i społeczno-polityczne PRL*, Wydawnictwo Akademii Świętokrzyskiej, Kielce 2003, s. 11.

³ W. Pisarek, *Prasa kobieca*, [w:] W. Pisarek (red.), *Słownik terminologii medialnej*, Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych „Universitas”, Kraków 2006, s. 156; J. Maślanka, *Prasa kobieca*, [w:] J. Maślanka, *Encyklopedia wiedzy o prasie*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1976, s. 174, 182, 192.

⁴ Patrz: M. Dajnowicz, „Walka o pokój” w wypowiedziach propagandowych publikowanych na łamach „Naszej Pracy” – biuletynie Ligi Kobiet (1947-1953), [w:] E. Maj, W. Sokół, A. Szwed-Walczak, Ł. Jędrzejski (red.), *Bezpieczeństwo Europy-Bezpieczeństwo Polski*, t. 5, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Lublin 2017, s. 411-412.

⁵ J. Maćkiewicz, *Kategoryzacja a językowy obraz świata*, [w:] J. Bartmiński (red.), *Językowy obraz świata*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 1999, s. 52-53.

⁶ J. Bartmiński, *Punkt widzenia, perspektywa, językowy obraz świata*, [w:] J. Bartmiński (red.), *Językowy obraz świata*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Lublin 1999, s. 104.

osobowy kobiety będący narzędziem pracy ideowej i wychowawczej działaczek LK. Znajdowały się tam wyobrażenia cech, jakie powinna posiadać kobieta. Promowano ideał kobiet będących obywatelkami, patriotkami, organizatorkami życia politycznego na poziomie lokalnym, przykładnych żon i matek.

Ramy temporalne tekstu obejmowały czternastoletni okres sprawowania przez Władysława Gomułkę funkcji I sekretarza Komitetu Centralnego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej. Data początkowa przyjętej cezury związana była ze zmianą władzy w państwie w związku z sytuacją polityczną w październiku 1956 r. Data końcowa odnosiła się do schyłku okresu gomułkowskiego i strajków robotniczych na Wybrzeżu w grudniu 1970 r. Funkcjonowanie PZPR w latach 1956-1970 w dostępnej literaturze przedmiotu jest dobrze rozpoznane. Działalność systemu politycznego PRL w prowadzonych badaniach podejmowało wielu historyków, politologów, socjologów. Przegląd dostępnej literatury przedmiotu uwidocznił wyraźny brak opracowań odnoszących się do komunikacyjnych wizji Ligi Kobiet na łamach prasy w okresie gomułkowskim. Oglądowi naukowemu poddano artykuły publicystyczne odnoszące się do funkcjonowania Ligi Kobiet na łamach dwóch popularnych w ówczesnym czasie periodyków kobiecych: „Kobiety i Życia” i „Zwierciadła”. W tekście znalazły się odpowiedzi na następujące pytania badawcze: 1) jakie cechy miały profile prasowe „Kobiety i Życia” i „Zwierciadła”?; 2) jak zmieniło się postrzeganie Ligi Kobiet po przełomie październikowym?; 3) w jaki sposób działaczki Ligi Kobiet odnosiły się do wyborów do Sejmu PRL w 1957 r.?; 4) jakie główne postulaty związane z polepszeniem pozycji kobiet prezentowały działaczki LK na łamach analizowanych periodyków?

Metodą badawczą zastosowaną przy tworzeniu artykułu była egzegeza źródeł. Dotyczyła ona głównie publicystyki prasowej zamieszczonej na łamach „Kobiety i Życia” i „Zwierciadła”. Ponadto zastosowano również krytyczną analizę dyskursu politycznego.

Profile prasowe „Kobiety i Życia” i „Zwierciadła”

Periodyk „Kobieta i Życie” powstał z połączenia „Mody i Życia Praktycznego” i miesięcznika „Kobieta” przyjętego od Zarządu Głównego Ligi Kobiet. W okresie funkcjonowania „Kobiety i Życia” po przełomie październikowym zmieniła się sytuacja kobiet. Dominującymi tematami stały się sprawy związane z wprowadzeniem ustawodawstwa o dopuszczalności przerywania ciąży, likwidacją przerostów zatrudnienia w przemyśle, związanych z utratą przez kobiety miejsc pracy. W okresie gomułkowskim na łamach periodyku promowano wzór osobowy kobiety jako gospodyni

domowej. Propagowano takie wartości jak macierzyństwo i wychowanie dzieci jako przejaw posłannictwa kobiet. Tworzono wzór osobowy kobiety jako „kapłanki domowego ogniska” i „piastunki miru domowego”. Na łamach „Kobiety i Życia” odwoływano się do spraw obyczajowych, jak „emancypacja mężczyzn” objawiającej się ich udziałem w pracach domowych. Aby urozmaicić treści na łamach periodyku umieszczano liczne ankiety, konkursy nawiązujące do idei świadomego macierzyństwa⁷.

Pismo „Zwierciadło: tygodnik ilustrowany” od 1957 do 1961 r. związane było z działalnością Ligi Kobiet⁸. Powołania nowego pisma adresowanego do środowisk kobiecych miały domagać się inteligentki. Jak wskazuje Małgorzata Dajnowicz: „Nowe pismo miało być adresowane do kobiet o wyższych niż przeciętne ambicjach intelektualnych, szerokich zainteresowaniach, poszukujących możliwości konfrontacji własnych przemyśleń, opinii, poglądów z tym co może, powinno zaoferować (...) «Zwierciadło»”⁹.

Pierwszy numer czasopisma ukazał się 19 maja 1957 r. Funkcję redaktor naczelnej periodyku pełniła Alina Rebane. W redakcji magazynu pracę podjęło grono uznanych publicystów nierzadko legitymujących się już sporym doświadczeniem. Można było zaliczyć do nich między innymi: Mariana Bieleckiego, Zofię Bystrzycką, Krystynę Dobrowolską, Janinę Janicką, Romana Jurysia, Eryka Lipińskiego, Czesławę Szymańską¹⁰.

Okładka „Zwierciadła” drukowana była zawsze w technice technikoloru. Motywami dominującymi były zdjęcia kobiet, często „ikon” ówczesnej kultury popularnej jak: Hanka Bielicka, Danuta Szaflarska, Barbara Kraftówna. Autorem zdjęć kobiet umieszczanych na stronie tytułowej był często uznany fotograf Edward Hartwig. Znaki identyfikujący czasopismo stanowiła charakterystyczna winieta ukazująca tytuł tygodnika w lustrzanym odbiciu. W wewnętrznej szacie graficznej dominował kolor czarno-biały, choć dla wyróżnienia fragmentów tekstów stosowano kolorowe tła (żółte, zielone, czerwone, różowe, fioletowe). Periodyk liczył zwyczaj ok. 16 stron, ale były i dłuższe wydania numerów specjalnych. Na łamach w formie recenzji kinowych czy teatralnych pojawiały się artykuły dotyczące teatru

⁷ Ł. Jędrzejski, *Obraz wyborów do Sejmu Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej w 1957 r. w publicystyce „Kobiety i Życia”*, „Czasopismo Naukowe Instytutu Studiów Kobiecych” 2019, nr 2(7), s. 82-84.

⁸ Z. Sokół, *Prasa kobieca w Polsce w latach 1945-1995*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej, Rzeszów 1998, s. 146-147.

⁹ M. Dajnowicz, „Zwierciadło” – *platforma polityczna Ligi Kobiet w okresie PRL (1957-1961, 1982-1989)*, „Rocznik Historii Prasy Polskiej” 2017, nr 20, s. 73-74.

¹⁰ Ibidem, s. 75.

i filmu. Umieszczano recenzje nowości książkowych, powieści dedykowanych kobietom. Jedną z głównych stałych rubryk nosiła tytuł *Serce w rozterce*, i stawała się platformą wymiany doświadczeń miłosnych między czytelniczkami tygodnika, a redakcją. Wymiany doświadczeń przybierały formę listowną, popularną w ówczesnym czasie na łamach pism dla kobiet. Kolejną ze stałych rubryk „Zwierciadła” była zatytułowana *Twarze Zwierciadła*. Prezentowano w niej sylwetki znanych ludzi ze sfery polityki i kultury. Dla uatrakcyjnienia przekazu treści do opisywanej rubryki dołączono zdjęcia osób, którym były poświęcone zamieszczane materiały. Na łamach tygodnika w latach 60. były umieszczane również reportaże prezentujące sylwetki wybranych przez redakcję twórców kultury ludowej. Najczęściej ukazywano działalność twórców ludowych (rzeźbiarzy) tworzących ludowe świątki w swych przydomowych zagrodach¹¹. Treści o charakterze politycznym umiejscawiane były zawsze na stronie drugiej tygodnika.

Mimo że w założeniach „Zwierciadło” miało być platformą prasową upowszechniającą działalność Ligi Kobiet, problematyka ta od początku zajmowała mało miejsca w agendzie medialnej tygodnika. Sprawy związane z działalnością Ligi formułowane były na łamach „Zwierciadła” głównie przez Alicję Musiałową – do 1965 r. przewodniczącą Zarządu Głównego Ligi Kobiet. Intensyfikacja treści związanych z działalnością Ligi pojawiała się zazwyczaj przy okazji obchodów Międzynarodowego Dnia Kobiet, wyborów do Rad Narodowych, Sejmu, Zjazdów PZPR. Rekapitulując treści związane z nakreśleniem profilu prasowego periodyku należało zaznaczyć, że tygodnik w założeniach twórców miał pełnić rolę sojusznika Ligi Kobiet w rozwiązywaniu problemów o charakterze społecznym i politycznym. W założeniach redakcyjnych na łamach pisma miała być prezentowana problematyka bliska zainteresowaniom czytelniczek, z drugiej strony poprzez ukazanie działalności Ligi Kobiet i prezentację agendy politycznej dążono do popularyzowania założeń ładu polityczno-społecznego, zbieżnego z podstawowymi kategoriami myśli politycznej PZPR¹².

Obrazy Ligi Kobiet Na łamach „Kobiety i Życia”

Poddając oglądowi naukowemu obrazy Ligi Kobiet formułowane na łamach „Kobiety i Życia” w 1956 r., możemy dostrzec intensyfikację

¹¹ Patrz: LM, ŻM, *Ojciec i syn*, „Zwierciadło” 1966, nr 46, s. 8.

¹² M. Dajnowicz, *Posłanki Ligi Kobiet Polskich i wybory parlamentarne 1989 roku (prezentacja w świetle „Zwierciadła*, [w:] M. Dajnowicz, A. Miodowski (red.), *Polityka i politycy w prasie XX i XXI wieku. Polityka w prasie kobiecej*, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2019, s. 206.

artykułów prasowych obrazujących przebieg uroczystości pogrzebowych zmarłego I sekretarza Komitetu Centralnego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej Bolesława Bieruta. Po zakończeniu obrad XX zjazdu Bolesław Bierut z powodu choroby przebywał nadal w Moskwie na rekonwalescencji. 12 marca 1956 r. w środkach masowego przekazu podano informację, że w wyniku choroby zmarł. Społeczeństwo w Polsce od początku poddawało w wątpliwość oficjalną przyczynę śmierci polityka¹³. Wśród artykułów wspomnieniowych mających formę wzmianek znalazła się też przygotowana przez działaczki Ligi Kobiet. Na łamach periodyku pisano:

W sercu każdej kobiety pozostanie na zawsze pamięć głębokiej troski Towarzysza Bieruta o potrzeby kobiet i dzieci i zrozumienia, jakie w swej pracy wykazywał dla ich dążeń, dla nowego, lepszego życia. Przykład pięknego, ofiarnego życia towarzysza Bieruta, kobiety polskie stawiać będą za wzór (...) ¹⁴.

W przytoczonym cytacie Liga Kobiet jawiła się jako dogmatyczna organizacja kobieca oraz swoistego rodzaju „pas transmisyjny” ideologii komunistycznej do środowisk kobiecych. Ponadto w prezentowanym stylu dyskursu politycznego widoczna była ideologizacja językowego obrazu świata. Na łamach „Kobiety i Życia” powielił się schemat językowego obrazowania świata, znany z poprzedniego okresu działalności prasy. Uwidoczniły się cztery kategorie, których obecność wskazywała na wykorzystywanie narracji dogmatycznej, opartej na dychotomicznym postrzeganiu świata. Wśród nich znalazły się następujące kategorie: 1) dobro – zło; 2) prawda – fałsz; 3) my – oni; 4) przyjaciel – wróg¹⁵. Podział nie oznaczał nieprzekraczalności granic między nimi. Przeciwnie, w dogmatycznej narracji wspomniane kategorie, służąc komunikacyjnemu obrazowaniu rzeczywistości społecznej, przenikały się wzajemnie, spletały nierozzerwalnie, tworzyły liczne związki w zbiorach i podzbiorach językowych, ale też

¹³ J. Eisler wskazuje, że w społecznym odbiorze krążyło wiele wersji na temat domniemanych okoliczności śmierci Bieruta: „Dawano posłuch plotkom w myśl których bojąc się, że zostanie na niego zrzuczona odpowiedzialność za zbrodnie w Polsce – Bierut miał popełnić w Moskwie samobójstwo. (...) W myśl jeszcze jednej teorii I sekretarz KC PZPR miał zostać zamordowany przez «towarzyszy radzieckich», gdyż stawał się dla nich niewygodny na «nowym etapie»”. [J. Eisler, *Siedmiu wspaniałych. Poczet pierwszych sekretarzy KC PZPR*, Wydawnictwo Czerwone i czarne, Warszawa 2014, s. 88-89].

¹⁴ *W imieniu kobiet polskich*, „Kobieta i Życie” 1956, nr 9/345, s. 2.

¹⁵ I. Jakubowska-Branicka, *O dogmatycznych narracjach. Studium nienawiści*, Wydawnictwo Trio, Warszawa 2013, s. 93.

potwierdzały jasność kryteriów przynależności do ideologicznego porządku „za” i „przeciw”. W tym sensie ich koincydencja miała uzasadnienie, ponieważ narracja dogmatyczna uzasadniała „słuszność” zajętego stanowiska i „trafność” doboru argumentacji¹⁶.

W wyniku przemian październikowych rozpoczętych w 1956 r. nastąpiło definitywne zamknięcie okresu stalinowskiego w Polsce. Nie oznaczało to jednak końca funkcjonowania systemu politycznego istniejącego od zakończenia II wojny światowej¹⁷. Elity polityczne w PRL uchodzące za wszechmocne grupy decyzyjne po zmianie władz w KC PZPR w październiku 1956 r. musiały przynajmniej częściowo i przejściowo zrezygnować ze swojej omnipotencji. W ówczesnym dyskursie politycznym zaczęły pojawiać się zwroty odnoszące się do suwerenności Polski, demokratyzacji, oraz liberalizacji życia politycznego i społecznego, o praworządności i sprawiedliwości i o partnerskich stosunkach ze Związkiem Radzieckim¹⁸.

W publicystyce prasowej na łamach periodyków dla kobiet w okresie października 1956 r. przytaczane były „skrzydlate słowa”, czyli zwroty i sformułowania przynależne bądź przypisane konkretnym sytuacjom, politykom, cieszące się popularnością i utrwalające wizerunek doniosłych wydarzeń politycznych i postaci w nich uczestniczących¹⁹. Niekiedy były

¹⁶ K.W. Trembicka, *Wrogowie w myśli politycznej Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Lublin 2013, passim; Eadem, *Walka z wrogiem – cecha konstytutywna komunistycznej myśli politycznej*, „Humanities and Social Sciences” 2014, t. 19, s. 169-186.

¹⁷ Jak wskazywał Paweł Machcewicz: „Śmierć Stalina w marcu 1953 r., która dla bloku radzieckiego stanowiła jeden z najważniejszych punktów w całej jego historii, w Polsce nie przyniosła natychmiastowych efektów w postaci wewnętrznej liberalizacji (...). W Polsce początkowo było zupełnie inaczej. Represje w 1953 r. osiągnęły jeden ze swoich szczytowych punktów. Już po śmierci generalissimusa nadeszło najsilniejsze uderzenie w Kościół katolicki. We wrześniu 1953 r. po pokazowym procesie na 12 lat więzienia skazano biskupa kieleckiego Czesława Kaczmarska. W tym samym miesiącu uwięziono prymasa Stefana Wyszyńskiego”. P. Machcewicz, *Odwilż 1956*, [w:] K. Persak, P. Machcewicz (red.), *PRL od lipca 44 do grudnia 70*, Wydawnictwo Bellona, Warszawa 2010, s. 201.

¹⁸ J. Eisler, *Czterdzieści pięć lat, które wstrząsnęły Polską. Historia polityczna PRL*, Wydawnictwo Czerwone i Czarne, Warszawa 2018, s. 163.

¹⁹ H. Markiewicz, A. Romanowski (red.), *Skrzydlate słowa. Seria druga*, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1998, passim; M. Kochan, *Język a wizerunek polityków*, „Studia Politologiczne” 2017, t. 45, passim; O. Annusewicz (red.), *Zarządzanie wizerunkiem w polityce*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2017, s. 27. Cechą charakterystyczną wypowiedzi polityków na łamach prasy była

aforystyczne, czasami miały postać maksymy czy paremii, ale każdorazowo zawierały w sobie hasła polityczne, użyteczne w trakcie obrazowego prezentowania spraw politycznych w Polsce i poza jej granicami. Mieściły się w nich relacje intertekstualne oraz intersemiotyczne, by czytelnik prasy otrzymał zestaw kodów werbalnych pełnych stereotypowego myślenia o polityce.

W nakreślony styl dyskursu politycznego umiejętnie wpisywali się publicyści i publicystki piszący na łamach „Kobiety i Życia” i „Zwierciadła”. Na łamach „Kobiety i Życia” Halina Kozłowska w artykule pod tytułem *Przywróćmy kredyt zaufania* poddała ocenie działalność Ligi Kobiet. Publicystka pozytywnie odniosła się do zmienionego w wyniku zawirowań politycznych zachodzących w Polsce oblicza ideowego organizacji. Pisała: „Gdyby przed kilkoma miesiącami zapytano mnie, czy uważam za potrzebne dalsze istnienie Ligi Kobiet, prawdopodobnie odpowiedziałabym, że nie (...). Ze względu na wypaczenie charakteru tej organizacji w ubiegłym okresie”²⁰. W dalszej części artykułu publicystka z uznaniem odnosiła się do ówczesnej działalności organizacji. Na łamach przywołanego artykułu Liga Kobiet jawiła się jako nastawiona na udzielenie konkretnej, wszechstronnej pomocy kobietom w zakresie spraw polityki zatrudnienia, domowych i rodzinnych z wykwalifikowanymi kadrami w postaci instruktorek Ligi²¹. W przytoczonym komunikacie można dostrzec odwołania do sytuacji politycznej w Polsce w czasie przełomu październikowego w 1956 r. W społeczeństwie budziła się nadzieja na nowy styl przywództwa partyjnego nowego I Sekretarza Partii Władysława Gomułki, w którym widziano „zbawcę sprawy narodowej”. Pokładane w I Sekretarzu i w (po)październikowej polityce partii nadzieje szybko okazały się płonne. Gomułka nie miał zamiaru popierać narodowej rewolty. Jak wskazywał Piotr Gajdziński: „Nie chciał nawet, jako się rzekło, remontować stalinowskiej Polski, rozbierając cały gmach. Chciał tylko ten gmach otynkować”²².

Intensyfikacja działalności Ligi Kobiet widoczna była na łamach „Kobiety i Życia” podczas wyborów do Sejmu PRL. Artykuły działaczek

nieobecność komunikatów autoprezentacyjnych. Informacje o Przywódcach PRL nie zawierały deklaracji, w których znalazłby się opis ich tożsamości, wykształcenia, osobistych zainteresowań, hobby itp. Mówili wyłącznie o sprawach wielkiej polityki w wymiarze krajowym i międzynarodowym.

²⁰ H. Kozłowska, *Quo vadis femina? Przywróćmy kredyt zaufania*, „Kobieta i Życie” 1956, nr 6/378, s. 3.

²¹ Ibidem.

²² P. Gajdziński, *Gomułka. Dyktatura ciemniaków*, Wydawnictwo Zysk i S-ka, Poznań 2017, s. 174.

Ligi dotyczące spraw wyborów miały zazwyczaj formę oficjalnych stanowisk organizacji i odezw. W tekście pod tytułem *Wybory a nasze sprawy* posiadającym cechy odezwy Zarząd Główny Ligi Kobiet odniósł się do oczekiwań formułowanych przez kobiety polskie w stosunku do przyszłych parlamentarzystów i instytucji Sejmu. W artykule zwracano uwagę na niedokończone dotąd sprawy. Katalog poruszanych kwestii był bardzo szeroki i obejmował sprawy związane ze szkolnictwem i wychowaniem młodzieży. Nawoływano do podniesienia na wyższy poziom edukacji, postulowano o wprowadzenie rozwiązań prawnych mających na celu umocnienie aury nauczyciela. Jednym z ważnych oczekiwań w stosunku do prac przyszłego Sejmu była sprawa polityki socjalnej i poszerzenia katalogu praw socjalnych kobiet. Do wspomnianych praw można było zaliczyć między innymi: właściwy system zasiłków rodzinnych pozwalających kobietom wychowującym dzieci nie podejmować pracy zarobkowej. Przewodnicząca Zarządu Głównego Ligi Kobiet Alicja Musiałowa na łamach „Kobiety i Życia” postulowała ponadto o rozszerzenie katalogu praw socjalnych dedykowanych kobietom o możliwość wcześniejszego przechodzenia na „rentę starczą”²³. Jednocześnie Zarząd Główny Ligi Kobiet nawoływał czytelniczki do oddawania głosów w wyborach na kobiety znajdujące się na listach do Sejmu argumentując to tym, że są one bliżej codziennych spraw i mają możliwość lobbowania pozytywnego załatwienia spraw kobiet w przyszłym Sejmie²⁴.

Nie ulegało wątpliwości, że Liga Kobiet w czasie prowadzonej kampanii wyborczej stała się użytecznym narzędziem dla legitymizacji niedawno wybranego I sekretarza wraz z jego ekipą partyjno-rządową. Na łamach „Kobiety i Życia” w dyskursie politycznym odnoszącym się do wyborów parlamentarnych formułowanym przez przedstawicielki Ligi Kobiet można odnaleźć wiele metod i technik perswazyjnych. Należą do nich operowanie prawdami fundamentalnymi, ingracjację, dyskredytację, zmianę definicji pojęć. W obrazach funkcjonowania Ligi Kobiet w czasie kampanii wyborczej do Sejmu PRL pojawiały się utarte przekonania i stereotypy będące regułami i konstrukcjami opisu rzeczywistości²⁵. Kampania wyborcza do Sejmu w 1957 r. znacząco różniła się od poprzedzającej wybory do Sejmu

²³ A. Musiałowa, *Czego oczekujemy od Sejmu*, „Kobieta i Życie” 1957, nr 3/375, s. 2; Zarząd Główny Ligi Kobiet, *Wybory a nasze sprawy*, „Kobieta i Życie” 1957, nr 2/374, s. 3.

²⁴ Ibidem.

²⁵ M. Mazur, *Strategie perswazyjne w wyborach do Sejmu w latach 1947, 1952, 1957. Model porównawczy*, [w:] S. Ligarski, M. Siedziako (red.), *Wybory i referenda w PRL*, Wydawnictwo IPN, Warszawa 2018, s. 490

PRL I kadencji, ze względu na ożywienie polityczne i rywalizację między kandydatami wysuniętymi głównie przez PZPR i ZSL²⁶.

Po zakończonych wyborach parlamentarnych ważną sprawą w działalności Ligi stało się powołanie Instytutu Gospodarstwa Domowego. Na łamach „Kobiety i Życia” pojawił się przedruk artykułu z „Życia Warszawy” mający formę sprawozdania ze spotkania działaczek Ligi z premierem Józefem Cyrankiewiczem. Alicja Musiałowa, Janina Juzoiona, Anna Aszkenazy na spotkaniu z nim podjęły rozmowę o powołaniu Instytutu. Działaczki nakreśliły cele jego działalności. Organizacja miałaby się zajmować podnoszeniem kultury życia rodzinnego, analizą budżetów rodzinnych, miała mieć wpływ na produkcję artykułów pierwszej potrzeby dla gospodarstw domowych. Kolejnym krokiem byłoby opracowanie programów szkolnych i zajęć z gospodarstwa domowego²⁷.

Na łamach „Kobiety i Życia” odwoływano się do pracy ideowo-wychowawczej, jaką miały pełnić struktury Ligi Kobiet. W toku prowadzonych dyskusji wytyczono kierunki działalności Ligi mające na celu polepszenie pracy ideowo-wychowawczej. Głównym kierunkiem działalności było kształtowanie etyczno-moralnego i patriotycznego oblicza kobiet polskich. Publicystka „Kobiety i Życia” oceniała, że kobiety stanowią wielką siłę moralno-polityczną nie do końca spożytkowaną w życiu politycznym PRL. W artykule zwracano uwagę na ważną rolę matki w kształtowaniu postaw społeczno-politycznych dzieci. Przedstawicielki Ligi promowały pedagogizację rodziców, działalność komitetów rodzicielskich. Z uznaniem odnoszono się do wychowania i kształtowania pożądaných postaw społecznych wśród młodzieży przez podjęcie pracy zawodowej. W podejmowanych działaniach Liga promowała model kobiety jako budowniczej polskiego dorobku historycznego i społecznego²⁸.

Na łamach „Kobiety i Życia” przy okazji obchodów Międzynarodowego Dnia Kobiet pojawiały się artykuły podsumowujące dotychczasową działalność Ligi Kobiet. W 1965 r. Felicja Strumińska przeprowadziła wywiad z ówczesną przewodniczącą Zarządu Głównego Ligi Kobiet Alicją Musiałową. Przewodnicząca w rozważaniach podsumowujących dotychczasową działalność Ligi kreśliła obraz organizacji działającej we wszystkich rodzajach środowisk kobiecych poczynając od kół gospodyń wiejskich, a koń-

²⁶ M. Siedziako, *Bez wyboru. Głosowania do Sejmu PRL (1952-1989)*, Wydawnictwo IPN, Warszawa 2018, s. 197.

²⁷ M.K., *Rozmowa z premierem*, „Kobieta i Życie” 1957, nr 427/8, s. 2.

²⁸ K.W., *Praca ideowo-wychowawcza w centrum uwagi Ligi Kobiet*, „Kobieta i Życie” 1958, nr 457/6, s. 2.

cząc na ruchu spółdzielczym, promującej i upowszechniającej oświatę i nieskrępowany dostęp do nauki wśród kobiet. Musiałowa kreśliła również cele stawiane przed organizacją na najbliższe lata. Były to głównie starania o prawidłowe, ogólne przygotowanie kobiet do zajęcia miejsc pracy w PRL, stałe podnoszenie poziomu kulturalnego i wykształcenia²⁹.

W związku ze Świętem Kobiet redaktorzy „Kobiety i Życia” przygotowali reportaż prasowy w formie jednego dnia z życia Ligi Kobiet. Redakcja odwiedziła siedzibę Ligi na ulicy Elektoralnej w Warszawie. Treść artykułu opisywała funkcjonowanie LKP. Na łamach periodyku ukazany został obraz prężnie działającej organizacji kobiecej koordynującej powzięte inicjatywy. Liga oferowała pomoc prawną dla samotnych kobiet, troszczyła się o los warszawskich sierot, nadzorowała prace Kół Gospodyń Wiejskich, kontrolowała funkcjonowanie kursów przekwalifikowujących dla kobiet i kursy chałupnictwa³⁰. Na łamach periodyku promowano również działalność terenowych oddziałów Ligi, którą nazywano szkołą społecznego współżycia³¹.

Nie ulega wątpliwości, że obchody Międzynarodowego Dnia Kobiet i związane z nim oficjalne rytuały, w społecznej i partyjnej recepcji nie sprowadzały się tylko i wyłącznie do przejawów specyficznej formy oficjalnego „folkloru” PRL nie traktowanego poważnie, tylko jako przejaw obyczajów importowanego sztafażem komunistycznego państwa radzieckiego. Władze państwowe w poszczególnych okresach PRL potrzebowały poparcia środowisk kobiecych dla legitymizacji podejmowanych działań. Obchody Dnia Kobiet stanowiły idealny moment, aby kierować określony przekaz propagandowy do środowisk kobiecych. W okresie gomułkowskim przy okazji obchodów Święta Kobiet propagowano określony obraz ideału kobiety jako matki bądź matki Polki³².

²⁹ F. Strumińska, *O Lidze Kobiet po dwudziestu latach*, „Kobieta i Życie” 1965, nr 635/3, s. 3-4. Przedstawione w artykule starania i postulaty były zbieżne z założeniami zawartymi w dokumentach programowych organizacji. W prasowych obrazach Ligi pojawiały się sprawy związane z „modelowym” wychowaniem młodego pokolenia Polaków, „uczciwą pracę”. W dyskursie propagandowym odwoływano się do poprawy sytuacji bytowej kobiet. N. Lubik-Reczek, R. Reczek, *Liga Kobiet – organizacja „reprezentująca” interesy Kobiet w Polsce Ludowej. Zarys działania*, „Środkowoeuropejskie Studia Polityczne” 2013, nr 4, s. 109.

³⁰ S., *Dzień na Elektoralnej*, „Kobieta i Życie” 1965, nr 635/3, s. 2.

³¹ W. Bogusławska, *Szkoła społecznego współżycia*, „Kobieta i Życie” 1965, nr 635/3, s. 6.

³² N. Jarska, *Obchody Dnia Kobiet w Polsce Ludowej 1945-1989*, „Dzieje Najnowsze” 2010, nr 4, s. 27.

W marcu 1968 r. na łamach „Kobiety i Życia” w związku ze strajkami studenckimi pojawiła się odezwa Zarządu Głównego Ligi Kobiet. Zarząd z uznaniem odnosił się do działań podjętych przez Ligę w czasie sytuacji kryzysowej w państwie. Pisano:

Prezydium Zarządu Głównego Ligi Kobiet szczegółowo zapoznało się z pełną zaangażowania patriotycznego postawą ideowo-polityczną ogniw terenowych Ligi Kobiet, wyraźnie ujawnioną w związku z wydarzeniami marcowymi. Stwierdzono przy tym, że organizacje wojewódzkie, miejskie, powiatowe i koła w oparciu o najpiękniejsze tradycje naszej organizacji wykazały, iż działaniem swoim wzmogły te wszystkie działania, które za cel przyjęły budowę socjalizmu w naszym kraju i które dawały czynne poparcie Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej. (...) W czasie trudnych dni marcowych będących probierzem postaw ideowo-politycznych, w pełni solidaryzując się z klasą robotniczą, partią i jej sekretarzem Władysławem Gomułką³³.

W przytoczonym cytacie Liga Kobiet jawiła się jako sojuszniczka Gomułki w trakcie strajków studenckich, których apogeum przypadło na początek marca. Ówczesny I Sekretarz musiał stawić czoła krytyce studentów. W tym samym czasie wewnątrz partii rozpoczęła się nagonka antysyjonistyczna mająca na celu pozbycie się członków partii żydowskiego pochodzenia inicjowana przez frakcję partyzantów kierowaną przez prominentnego polityka PZPR Mieczysława Moczara³⁴.

W dniach 11-16 listopada 1968 r. władze państwowe zaplanowały obrady V Zjazdu PZPR. Na kilka miesięcy przed rozpoczęciem zjazdu na łamach „Kobiety i Życia” nastąpiła intensyfikacja artykułów odnoszących się do czynów przedzjazdowych podejmowanych przez członkinie Ligi Kobiet. Pisano:

Narodziła się ciekawa inicjatywa Karta Obywatelska Czynu Kobiet (...). Nie sposób wyliczyć wszystkich spraw, których dotyczyły zobowiązania (...). Wiele z nich polegało na organizowaniu opieki nad dzieckiem (...). Podejmowane przez koła LK zobowiązania przyczyniły się niemało do zmiany wyglądu wielu osiedli i całych dzielnic³⁵.

³³ *Do zarządów wojewódzkich, miejskich, powiatowych kół i członkiń Ligi Kobiet, „Kobieta i Życie” 1968, nr 865/3, s. 2.*

³⁴ A. Prażmowska, *Władysław Gomułka*, Wydawnictwo RM, Warszawa 2016, s. 226-227.

³⁵ *Liga Kobiet przed V Zjazdem, „Kobieta i Życie” 1968, nr 11/812, s. 2.*

W akcji przedzjazdowej z inicjatywy członkiń Ligi Kobiet odbywały się również różnego rodzaju odczyty, wykłady i spotkania z regionalnymi poetami i pisarzami³⁶.

Obraz Ligi Kobiet na łamach „Zwierciadła”

Na łamach „Zwierciadła” informacje o działalności Ligi Kobiet pojawiły się przy okazji zainicjowanych przez władze państwowe obchodów Tysiąclecia państwa polskiego. Informacje o budowie szkół często przybierały również formę sprawozdań, zazwyczaj związanych z oddaniem do użytku placówki. Dla uatrakcyjnienia treści redakcja umieściła w sprawozdaniu sześć fotografii z przebiegu otwarcia szkoły. Miały one charakter dokumentalny³⁷. W artykule o otwarciu szkoły, której budowie patronowało Koło Ligi Kobiet pisano:

Inicjatorem i organizatorem budowy szkoły była Wojewódzka Organizacja Ligi Kobiet. Sama zbierała środki finansowe, organizowała świadczenia innych (...). Ale organizatorki na jej otwarciu zjawily się z dodatkowym jeszcze wianem. Z prezentami mającymi wyposażyc kuchnię szkolną w naczynia³⁸.

Obrazy akcji budowy szkół tysiąclecia miały wszelkie cechy prasowych kampanii propagandowych. Konstytutywnymi wyróżnikami prowadzonej akcji propagandowej było zorganizowane, sterowane przez decydentów, ograniczone czasem działanie na łamach prasy charakteryzujące się mobilizacją, natężeniem, koncentracją jakościowo-ilościową, mocnym, emocjonalnym językiem, (nowomową), nieliczeniem się zarówno z rzeczywistością, jak i z logiką. Za główną zasadę prowadzenia kampanii przyjmowany był pragmatyzm, przy czym cel akcji, który umiejscowiony był w bliskim, czasie jest ukryty, choć wszystkie poruszane zagadnienia są mu podporządkowane. Propagandowe kampanie prasowe w latach 1956-1970 stanowiły reakcję i próbę opisanie ówczesnej rzeczywistości politycznej, a nawet jej kreowania³⁹.

³⁶ *Głos Kobiet*, „Kobieta i Życie” 1968, nr 11/815, s. 2.

³⁷ Według Kazimierza Wolnego-Zmorzyńskiego cechami fotografii dokumentalnej są: ostrość, dokładność, jasność, zrozumiałość i czytelność zdjęć. K. Wolny-Zmorzyński, *Jaka informacja? Rzecz o percepcji fotografii dziennikarskiej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2010, s. 53-54.

³⁸ Z. Małek, *Liczą się czyny*, „Zwierciadło” 1960, t.22, s. 2.

³⁹ M. Mazur, *Polityczne kampanie prasowe w okresie rządów Władysława Gomułki*, Lubelskie Towarzystwo Naukowe, Lublin 2004, s. 8.

W oficjalnie formułowanych przekazach medialnych o budowie szkół władze PRL dla legitymizacji działań stosowały kilka sprawdzonych chwytów propagandowych. Budowę szkół-pomników łączono ze sprawnością gospodarską władarzy PRL. Budowane obiekty przyrównywano do narodowych pomników wzniesionych dla uczczenia tysiąclecia. Pomniki w postaci szkół miały również mieć wymiar praktyczny. Mianowicie miały zlikwidować powojenne zapóźnienie cywilizacyjne PRL⁴⁰. W prezentowanym artykule Liga Kobiet jawiła się jako organizacja będąca integralną częścią programu obchodów tysiąclecia. Liga będąca fundatorką szkoły wypełniała również założone, deklarowane cele odnoszące się do polepszenia spraw szkolnictwa w Polsce.

Na łamach „Zwierciadła”, podobnie jak w „Kobiecie i Życiu”, pojawiały się artykuły odnoszące się do historii Ligi Kobiet. Drukowano je zazwyczaj przy okazji obchodów Międzynarodowego Dnia Kobiet. Dobrym przykładem był wywiad przeprowadzony z założycielką Ligi Kobiet, Eugenią Pragierową. W artykule Pragierowa odnosiła się do początków funkcjonowania organizacji. Wspominała o głównych celach, jakie przyświecały w początkowym okresie jej istnienia. Były to między innymi, zrzeszenie kobiet wiejskich i miejskich w masowej sieci o charakterze kobiecym. Postulowano umocnienie wpływu kobiet na rozwój życia społecznego⁴¹. Pragierowa promowała również instytucję powołanych przez Ligę opiekunów społecznych pomagających w prowadzeniu domu i opiece nad dziećmi niezaradnym kobietom oraz idee poradnictwa dla kobiet⁴². W związku z obchodami Święta Kobiet Liga promowała również idee świadomego macierzyństwa. Działaczki Ligi twierdziły, że przyrost naturalny powinien być: „Świadomie regulowany, wysunęła wniosek powołania do życia Poradni Świadomego Macierzyństwa”⁴³.

Rok 1961 upłynął pod znakiem wyborów do Sejmu i Rad Narodowych⁴⁴. Zarząd Główny Ligi w opublikowanej na łamach „Zwierciadła”

⁴⁰ K. Wałaszewski, *Tysiąc szkół na Tysiąclecie. Szkoły Tysiąclecia – architektura, propaganda, polityka*, Dom Wydawniczy Księży Młyn, Łódź 2018, s. 96-100.

⁴¹ *Kobiety siłą polityczną. Rozmowa z Eugenią Pragierową*, „Zwierciadło” 1960, nr 10(3), s. 6.

⁴² Ibidem.

⁴³ Zarząd Główny Ligi Kobiet, *Przed wyborami do Rad Narodowych*, „Zwierciadło” 1960, nr 11(4), s. 6.

⁴⁴ A. Marcinkiewicz- Kaczmarczyk, *Wybory parlamentarne w propagandowych publikacjach prasy Ligi Kobiet. Wybrane przykłady*, „Czasopismo Naukowe Instytutu Studiów Kobietych” 2020, nr 1(8), s. 158-171.

odezwie wzywał do wzmożonej aktywności kobiet w czasie kampanii wyborczej i kreślił zadania na przyszłość. Według działaczek głównymi zadaniami przedstawicielek kobiet w Radach Narodowych powinna być troska o lepsze zaspokojenie przez Rady podstawowych potrzeb zgłaszanych przez mieszkańców miast, osiedli itp. W ocenie zarządu kobiety będące członkami Rad Narodowych powinny swoim zachowaniem promować gospodarskie postawy. Zarząd Główny apelował, aby działaczki podjęły starania o zainteresowanie działalnością Rad Narodowych. W toku kampanii wyborczej Sekretarz Generalny Zarządu Głównego Ligi Kobiet Stanisława Zawadzka w rozmowie z redakcją „Zwierciadła” zwracała uwagę na brak równouprawnienia kobiet i mężczyzn w sprawie zajmowania miejsc wyborczych na listach. Działaczka dostrzegała zjawisko mizoginizmu wśród mężczyzn i prowadzone przez działaczki Ligi potyczki. Mówiła:

Oni to są w swoim antyfeminizmie bardziej zaciekli i bardziej groteskowi niż najbardziej zaciętrzewione feministki. Mają mnóstwo wyimaginowanych uprzedzeń do zdolności i możliwości kobiet. Kobietom w zasadzie stawiają większe wymagania niż mężczyznom. No i rzecz jasna czynione są próby zmniejszenia tych 25 procent⁴⁵.

Ówczesna przewodnicząca Zarządu Głównego Ligi Kobiet Alicja Musiałowa pozytywnie oceniła fakt, że w wyborach w 1961 r. na listach wyborczych znalazło się więcej kobiet zarówno jako kandydatki do Sejmu jak i do Rad Narodowych. Pozytywnie oceniała również status społeczny kandydatek zaznaczając, że wśród ewentualnych, przyszłych posłanek znajdują się kobiety wykonujące zawody zaufania publicznego: nauczycielki, lekarki, prawniczki, kobiety-agronomki⁴⁶. Musiałowa zwracała uwagę na znaczenie pracy Rad Narodowych dla lokalnej społeczności. Wymieniła wielość spraw, jakim powinny zajmować się radne Rad Narodowych. Były to pomoc w budowie nowych szkół, szpitali, infrastruktury osiedlowej. Działalność na rzecz wyeliminowania patologii społecznych, złodziejstwa i alkoholizmu⁴⁷.

⁴⁵ *Rady i radne. Równouprawnienie i wybory. Rozmowa z Sekretarzem Generalnym Zarządu Głównego Ligi Kobiet Stanisławą Zawadzką*, „Zwierciadło” 1961, nr 4(1), s. 3.

⁴⁶ K.C., *Alicja Musiałowa o przeszłym i przyszłym Sejmie*, „Zwierciadło” 1961, nr 2(1), s. 2.

⁴⁷ A. Musiałowa, *Wielka treść małych spraw*, „Zwierciadło” 1961, nr 3(3), s. 2.

Podsumowanie

W przekazach zawartych na łamach periodyków „Kobieta i Życie” i „Zwierciadło” przedstawiano obrazy Ligi Kobiet jako masowej organizacji kobiecej o ugruntowanych tradycjach i pozycji, niosącej pomoc kobietom w powojennej Polsce. Prezentowane typy artykułów prasowych miały spełniać założone przez redakcję funkcje. Była to między innymi dążność do kreowania i upowszechniania pożądanego wzoru działaczki Ligi Kobiet. W artykułach prasowych ujawniała się funkcja poznawcza obrazów komunikowania politycznego, dająca możliwość dostarczania wiedzy o działalności liderki Ligi Kobiet. Wzorcowo twórcza funkcja obrazów komunikowania politycznego miała za zadanie umacniać przekonanie czytelniczek o możliwości naśladowania ideału kobiety promowanego przez działaczki organizacji. Warto wymienić inne funkcje spełniane przez pisma: dokumentacyjną pozwalającą prezentować najważniejsze działania podejmowane przez Ligę, edukacyjną i socjalizacyjną, związaną z wychowaniem przez matki młodego pokolenia Polaków i integracyjną, połączoną z ideą służby publicznej dla dobra kobiet oraz perswazyjną, której celem było oddziaływanie na styl myślenia kobiet.

W prezentowanych periodykach propagowano wzorzec działaczki Ligi Kobiet będącej zaangażowaną aktywistką społeczną, rozwiązującą kłopoty w najbliższym otoczeniu, skorą do pomocy i mającą wpływ na ogólnopolską politykę. Liga Kobiet wraz z zespołami redakcyjnymi czasopism kobiecych realizowały kilka zadań, wśród których znalazły się kwestie: 1) kształtowania świadomości i więzi wewnętrznej między czytelniczkami i redakcją czasopism; 2) promowania dorobku edukacyjnego i doświadczenia wychowawczego; 3) aktywizacji w działalności *pro bono* na rzecz własnego otoczenia; 4) kształtowania kapitału wiedzy obywatelskiej; 5) budowania spójności społecznej.

Bibliografia

Źródła prasowe

- Bogusławska W., *Szkoła społecznego współżycia*, „Kobieta i Życie” 1965, nr 3/635.
Do zarządów wojewódzkich, miejskich, powiatowych kół i członkiń Ligi Kobiet, „Kobieta i Życie” 1968, nr 3/865.
Głos Kobiet, „Kobieta i Życie” 1968, nr 11/815.
Kobiety siłą polityczną. Rozmowa z Eugenią Pragierową, „Zwierciadło” 1960, nr 10(3).

- K.C., *Alicja Musiałowa o przeszłym i przyszłym Sejmie*, „Zwierciadło” 1961, nr 2(1).
- Kozłowska H., *Quo vadis femina? Przywróćmy kredyt zaufania*, „Kobieta i Życie” 1956, nr 6/378
- K.W., *Praca ideowo-wychowawcza w centrum uwagi Ligi Kobiet*, „Kobieta i Życie” 1958, nr 6/457.
- Liga Kobiet przed V Zjazdem*, „Kobieta i Życie” 1968, nr 11/812.
- LM, ŻM, *Ojciec i syn*, „Zwierciadło” 1966, t. 46.
- Małek Z., *Liczą się czyny*, „Zwierciadło” 1960, t. 22.
- M.K., *Rozmowa z premierem*, „Kobieta i Życie” 1957, nr 8/427.
- Musiałowa A., *Czego oczekujemy od Sejmu*, „Kobieta i Życie” 1957, nr 3/375.
- Musiałowa A., *Wielka treść małych spraw*, „Zwierciadło” 1961, nr 3(3).
- Rady i radne. Równouprawnienie i wybory. Rozmowa z Sekretarzem Generalnym Zarządu Głównego Ligi Kobiet Stanisławą Zawadzka*, „Zwierciadło” 1961, nr 4(1).
- S., *Dzień na Elektoralnej*, „Kobieta i Życie” 1965, nr 3/635.
- Strumińska F., *O Lidze Kobiet po dwudziestu latach*, „Kobieta i Życie” 1965, nr 3/635.
- W imieniu kobiet polskich*, „Kobieta i Życie” 1956, nr 9/345.
- Zarząd Główny Ligi Kobiet, *Przed wyborami do Rad Narodowych*, „Zwierciadło” 1960, nr 11(4).
- Zarząd Główny Ligi Kobiet, *Wybory a nasze sprawy*, „Kobieta i Życie” 1957, nr 2/374.

Monografie

- Eisler J., *Czterdzieści pięć lat, które wstrząsnęły Polską. Historia polityczna PRL*, Wydawnictwo Czerwone i Czarne, Warszawa 2018.
- Eisler J., *Siedmiu wspaniałych. Poczet pierwszych sekretarzy KC PZPR*, Wydawnictwo Czerwone i Czarne, Warszawa 2014.
- Jakubowska-Branicka I., *O dogmatycznych narracjach. Studium nienawiści*, Wydawnictwo Trio, Warszawa 2013.
- Mazur M., *Polityczne kampanie prasowe w okresie rządów Władysława Gomułki*, Lubelskie Towarzystwo Naukowe, Lublin 2004.
- Mielczarek T., *Od „Nowej Kultury” do „Polityki”: tygodniki społeczno-kulturalne i społeczno-polityczne PRL*, Wydawnictwo Akademii Świętokrzyskiej, Kielce 2003.
- Noszczak B., *Polityka wobec Kościoła rzymskokatolickiego w Polsce w okresie internowania prymasa Stefana Wyszyńskiego 1953-1956*, Wydawnictwo IPN, Warszawa, 2008.
- Prażmowska A., *Władysław Gomułka*, Wydawnictwo RM, Warszawa 2016.

- Siedziako M., *Bez wyboru. Głosowania do Sejmu PRL (1952-1989)*, Wydawnictwo IPN, Warszawa 2018.
- Trembicka K.W., *Wrogowie w myśli politycznej Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Lublin 2013.
- Wałaszewski K., *Tysiąc szkół na Tysiąclecie. Szkoły Tysiąclecia – architektura, propaganda, polityka*, Dom Wydawniczy Księży Młyn, Łódź 2018.

Prace zbiorowe

- Bartmiński J., *Punkt widzenia, perspektywa, językowy obraz świata*, [w:] J. Bartmiński (red.), *Językowy obraz świata*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Lublin 1999.
- Dajnowicz M., *Posłanki Ligi Kobiet Polskich i wybory parlamentarne 1989 roku (prezentacja w świetle „Zwierciadła”)*, [w:] M. Dajnowicz, A. Miodowski (red.), *Polityka i politycy w prasie XX i XXI wieku. Polityka w prasie kobiecej*, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2019.
- Dajnowicz M., *„Walka o pokój” w wypowiedziach propagandowych publikowanych na łamach „Naszej Pracy”- biuletynie Ligi Kobiet (1947-1953)*, [w:] E. Maj, W. Sokół, A. Szwed-Walczak, Ł. Jędrzejski (red.), *Bezpieczeństwo Europy – Bezpieczeństwo Polski*, t. 5, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Lublin 2017.
- Gajdziński P., *Gomułka. Dyktatura ciemniaków*, Wydawnictwo Zysk i S-ka, Poznań 2017.
- Machcewicz P., *Odwilż 1956*, [w:] K. Persak, P. Machcewicz (red.), *PRL od lipca 44 do grudnia 70*, Wydawnictwo Bellona, Warszawa 2010.
- Maćkiewicz J., *Kategoryzacja a językowy obraz świata*, [w:] J. Bartmiński (red.) *Językowy obraz świata*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 1999.
- Markiewicz H., Romanowski A. (red.), *Skrzydlate słowa. Seria druga*, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1998.
- Maślanka J., *Prasa kobieca*, [w:] J. Maślanka, *Encyklopedia wiedzy o prasie*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1976.
- Mazur M., *Strategie perswazyjne w wyborach do Sejmu w latach 1947, 1952, 1957. Model porównawczy*, [w:] S. Ligarski, M. Siedziako (red.), *Wybory i referenda w PRL*, Wydawnictwo IPN, Warszawa 2018.
- Noszczak B., *Przygotowania do Milenium chrztu Polski i Tysiąclecia Państwa Polskiego (1956-1965)*, [w:] Noszczak B. (red.), *Milenium czy Tysiąclecie*, Warszawa 2006.
- Pisarek W., *Prasa kobieca*, [w:] W. Pisarek (red.), *Słownik terminologii medialnej*, Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych „Universitas”, Kraków 2006.

- Sokół Z., *Prasa kobieca w Polsce w latach 1945-1995*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej, Rzeszów 1998.
- Truszczykowski M., *Kościół Rzymskokatolicki w Polsce na tle polityki władz partyjno-państwowych PRL w latach 1956-1980*, Wydawnictwo BW, Szumborze Wielkie 2011.
- Wolny-Zmorzyński K., *Jaka informacja? Rzecz o percepcji fotografii dziennikarskiej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2010.

Artykuły w czasopismach naukowych

- Annusewicz O. (red.), *Zarządzanie wizerunkiem w polityce*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2017.
- Dajnowicz M., „Zwierciadło” – platforma polityczna Ligi Kobiet w okresie PRL (1957-1961, 1982-1989), „Rocznik Historii Prasy Polskiej” 2017, nr 20.
- Jarska N., *Obchody Dnia Kobiet w Polsce Ludowej 1945-1989*, „Dzieje Najnowsze” 2010, nr 4.
- Jędrzejski Ł., *Obraz wyborów do Sejmu Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej w 1957 r. w publicystyce „Kobiety i Życia”*, „Czasopismo Naukowe Instytutu Studiów Kobietych” 2019, nr 2(7).
- Kochan M., *Język a wizerunek polityków*, „Studia Politologiczne”, t. 45.
- Lubik-Reczek L., Reczek R., *Liga Kobiet-organizacja „reprezentująca” interesy Kobiet w Polsce Ludowej. Zarys działania*, „Środkowoeuropejskie Studia Polityczne” 2013, nr 4.
- Marcinkiewicz-Kaczmarczyk A., *Wybory parlamentarne w propagandowych publikacjach prasy Ligi Kobiet. Wybrane przykłady*, „Czasopismo Naukowe Instytutu Studiów Kobietych” 2020, nr 1(8).
- Trembicka K., *Walka z wrogiem – cecha konstytutywna komunistycznej myśli politycznej*, „Humanities and Social Sciences” 2014, t. 19.